

O'QUVCHILAR INTELLEKTUAL TARAQQIYOTIDA AMALIY PSIXOLOGIK USULLARDAN FOYDALANISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Jumayev Nodir Zayniddinovich
BuxDu Psixologiya va sotsiologiya kafedrasi Kattta o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilar intellektual taraqqiyotida amaliy psixologik usullardan foydalanishning psixologik mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek o'quvchilar intellektini rivojlantirish muammosi bo'yicha ilmiy adabiyotlar qiyosiy analogik yo'nalishda tahlil qilingan, bolalar intellektini rivojlantirishda doirasidagi tadqiqot metodikalarini tanlash va qo'llash bo'yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan, bolalar intellektini rivojlantirishda o'ziga xos xususiyatlarni empirik jihatdan nazariy va amaliy tahlillar olib borilgan, hamda o'quvchilar intellektini rivojlantirish samaradorlik darajalarini aniqlash haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: intellektuallik, qobiliyat, xarakter, iste'dod, psixologik mexanizmlar, metod, metodologiya, psixokorreksiya, psixodiagnostika, motivatsiya genetik omil, ijtimoiylashuv, dominant.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОМ РАЗВИТИИ УЧАЩИХСЯ

Жумаев Надир Зайниддинович
Бух Гу Кафедра психологии и социологии старший учитель

Аннотация. В данной статье рассмотрены психологические механизмы использования практических психологических методов в интеллектуальном развитии учащихся. Также была проанализирована научная литература по проблеме развития интеллекта учащихся в сравнительно-аналогичном направлении, разработаны предложения и рекомендации по выбору и применению методик исследования в рамках развития интеллекта детей, проведен эмпирический теоретический и практический анализ особенностей развития интеллекта детей, а также определены уровни эффективности развития интеллекта учащихся.

Ключевые слова: интеллектуальность, способности, характер, одаренность, психологические механизмы, метод, методика, психокоррекция, психодиagnostika, мотивация генетический фактор, социализация, доминанта.

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF THE USE OF PRACTICAL PSYCHOLOGICAL METHODS IN THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Jumayev Nadir Zayniddinovich
BSU Department of Psychology and sociology senior teacher

Annotation. In this article, the psychological mechanisms of the use of practical psychological methods in the intellectual development of students are studied. Also, scientific literature on the problem of developing students' intelligence has been analyzed in a comparative analogical direction, proposals and recommendations have been developed for the selection and application of research methodologies within the development of children's intelligence, empirical theoretical and practical analysis of specific features in the development of children's intelligence has been carried out, and the development.

Key words: intellectuality, Ability, character, talent, psychological mechanisms, method, methodology, psychocorrection, psychodiagnostics, motivation genetic factor, socialization, dominant.

Kirish. Mamlakatimizdagi ijtimoiy maktabgacha muassasalar ta'lim-tarbiyaviy ishning keng dasturini amalga oshirib bolalarni maktabga tayyorlashdek zarur ishni ta'minlaydi. Ya'ni, bu o'rinda bolalar bog'chasi va maktab ishidagi izchillik katta ahamiyat kasb etishini ta'kidlash lozim bo'ladi.

Izchillikni amalga oshirishning mavjud imkoniyatlari xalq ta'limi tizimi, uning tarkibiy tuzilishi va amalda bo'lishining asosi hisoblanadi.

Bolalarni ta'lim muassasiga maktabga intellektual tayyorlashning maqsad va vazifalari tarbiyaning bolalar yosh xususiyatlari hisobga olingan umumiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. Bu bolalar bog'chasi va maktab o'rtasida izchillikni ta'minlashning haqiqiy asosini tashkil qiladi.

Bolalar bog'chasi va maktabdagi ta'lim va aqliy tarbiya, shakl hamda metodlarining turli yosh davrlarida bola shaxsini har tomonlama shakllantirishni amalga oshirish maqsadlarida o'zaro aloqasini

qaror toptirishdafa amalga oshadi.

Ma'lumki, bugungi kungacha juda ko'plab ilg'or ijtimoiy psixologiya vakillari tomonidan Bolalar psixologiyasida intellekt va kreativlikni tushuntiruvchi 3 ta nazariya mavjud. D. Veksler, G. Ayzenk, O.K. Tixomirov, S.L. Rubinshteyn, L.L. Gurova, L.S. Vigotskiy, Ya.A. Ponomarev; L. Termen, R. Stenberg P.A. Bachelor, L.M. Vekker, M.S. Egorova, N.V. Kalacheva, S.N. Orlovalarni tadqiqotlarini misol keltirish mumkin. Intellekt kreativlikning yuqori bosqichi hisoblanadi. Bu degani nafaqat ular birlikda, balki ijodkorlik intellektning hosilasi hisoblanadi. Yuqori darajadagi intellekt – yuqori darajadagi qobiliyatning asosi hisoblanadi. Gans Ayzenk kreativlikni qobiliyatning o'ziga xos ko'rinishi deb aytgan. Kreativlik intellektning yuqori bo'lishi bilan belgilangan.

Z. Zaporozets bolalarda kongnitiv faoliyatning yangi turlarini o'rgangan, bolalarda kongnitiv faoliyatning yangi harakatlari va usullarini shakllantirish jarayoni bolaning intellekt rivojlanish. Shuningdek bolalarda intellektning yangi turlarini tavsiflab bergan qaysi bosqichida ekanligiga qarab turlicha davom etadi, degan g'oyani ilgari surdi. Matematik tasvirlarning shakllanishi hisoblanadi kuchli vosita maktabgacha yoshdagi bolaning intellektual rivojlanishi, uning kongnitiv kuci va ijodiy qobiliyatlari va maktabga umumiy tayyorgarlikning bir qismi. Turli matematik muammolarni echish, bolalar ko'rsatadi ixtiyoriy harakatlar, izchil bajarishni o'rganing zarur harakatlar ma'lum bir natijaga erishish, shuningdek, to'plangan bilimlarni umumlashirish va tizimlashtirish, ulardan kundalik va o'yin faoliyati. Turli bilimlarni o'zlashtirib, ular savollarga qisqa va aniq javob berish, xulosa chiqarish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Shunday qilib, elementar matematik tushunchalarni shakllantirish kelajakdagi talaba uchun zarur bo'lgan fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Boshlang'ich maktab Yoshi bolalarning matematik tasavurlarini rivojlanishi maktabgacha yosh bolalar tomonidan diagnostika jarayonlarini baholash bilan belgilanadi.

Kreativ jarayonni o'rganish psixanalitik yo'nalish bilan bevosita bog'liq hisoblanadi. Z. Freyd ijodiy harakatni libidoz energiyaning sublimatsiyasi natijasida tasvirlagan. Demak, shaxsning ijodiy salohiyatini o'rganish uchun proyeksion metodlardan foydalanishning asosligi belgilangan.

Uchinchi yo'nalish kreativlikni bolalarning intellektual rivojlanish usullaridan berilgan qobiliyat muammo sifatida o'rganilgan. Bu sohada birinchilardan bo'lib K. Simpsonning tadqiqot ishini ko'rish mumkin, u kreativlikni stereotipik fikrlash usullaridan voz kechish qobiliyati sifatida baholagan. E. From esa kreativlikni (ijodni) hayratga tushish va o'rganish, nostandart vaziyatlarda yechim topish, yangi narsalarni kashf etish va o'z tajribasini chuqur anglash qobiliyati sifatida ko'rib chiqqan. Chet el psixologiyasida J. Gilford va E. Torrens tadqiqotlari alohida o'rganish muhi sanaladi. J. Gilford kreativlikni bolalarning intellektual rivojlanish usullaridan berilgan qobiliyat deb bilgan va uning tajribalari asosan kreativlik diagnostikasi va shaxsiyatning ba'zi bilish omillari bilan aloqalari darajasini o'rganishga qaratilgan. Torrens tadqiqotlarida kreativlikni bolalarning intellektual rivojlanish usullarida o'rganishga bag'ishlangan. U kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan maqsadli ta'sir etish ehtimolini qobiliyat sifatida talqin qilgan.

To'rtinchi yo'nalishda K. Goldshteyn, K. Rojers, N. Rojers, A. Maslou va boshqalar ijodiy jarayonni shaxsning "o'zini o'zi aktuallashtirish" bilan bog'lashgan. "O'zini o'zi aktuallashtirgan odamning ijodkorligi madaniyat ta'sirida buzilmagan bolaning kreativligiga o'xshaydi. Kreativlik inson tabiatining eng asosiy xarakteristikasi bo'lib, u tug'ilishidanoq har bir insonga beriladigan salohiyatdir". A. Maslou. R. Stenberg ijtimoiy yo'nalishda kreativlikni "sog'lom aql va intellektning dialektik o'zaro ta'siri" deb hisoblaydi. Intellekt jamoa ehtiyojlarini qondirish uchun keng qo'llaniladi. «Kreativlik o'zini jamoa muammolariga shubha bilan qaraydi va o'zini unga qarshi qo'yadi, yangililarini taklif qilib boradi. Sog'lom aql esa "eski va yangilar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi", "jamiyat kontekstidagi o'zgarishlar va barqarorlik"ka erishadi.

Intellektni R. Stenberg "atrof-muhitga moslashish qobiliyati" deb hisoblaydi. Muvaffaqiyatli moslashish belgisi esa mukofot olishdir (keng ijtimoiy-iqtisodiy ma'noda). Kreativlik "sifat jihatidan yuqori emas, balki yangi mahsulot ishlab chiqarish qobiliyati" deb ta'riflanadi. "Intellektli odamlar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar sifati yuqori, lekin, albatta, yangi bo'lishi shart emas". Shundan kelib chiqib, muallif "kreativlik faqat uni hukm qiluvchi tizim kontekstida ahamiyat kasb etadi", "bir tizimda kreativ bo'lgan narsa boshqa bo'lishi mumkin emas", degan xulosaga keladi. Intellektni kreativlikning sharti deb hisoblaydi, "chunki ijodiy mahsulotlar yuqori sifatga ega. Kreativlik qaror qabul qilish bilan bog'liqdir, ya'ni "istalgan kishi kreativ ustanovkani qabul qilishi, kreativ fikrlashi mumkin". Biroq turli sabablarga ko'ra, "odamlar buni qilmaydi". Ba'zilar olomonga yon bosish uchun aqliy qobiliyatlaridan foydalanadi, boshqalari esa olomonga qarshi chiqish uchun bu imkoniyatidan foydalanishadi. Ular, ehtimol, yetakchilik lavozimlarida eng samarali bo'lishlari mumkin, ular o'zgarish zarurligini va barqarorlik o'rtasida muvozanat saqlay olishadi. chunki. "Kreativ odamlar sog'lom fikrlay olmaydilar va hatto boshqa odamlar bilan munosabatlarda ahmoqona ishlarni

qilishlari mumkin". R.Stenbreg "ijodkorlik" quyidagi xususiyatlarga ega degan xulosaga keldi: hukmlar va harakatlar noan'anaviyligi; rivojlangan estetik ko'nikmaga ega; moslashuvchanlik; "o'yin qoidalariga" ambivalentlik (asosiy noaniqlik)ni kiritish; avtoritetlarga va tan olingan "haqiqatlar"ga qarshi tanqid bilan chiqish.

J.P.Gilford o'z tadqiqotlarida konvergent fikrlash bilan divergent fikrlash o'rtasidagi sifatiy farqqa e'tibor qaratdi. Uning ishlari tufayli bu mavzu tadqiqotchilar e'tiboriga tushdi va amaliy ta'lim muammolarini hal qilish borasida muhokama qilinmoqda. Konvergent fikrlash chiziqli, mantiqiy (diskursiv) fikrlashni nazarda tutadi, bu muammoni yagona to'g'ri yechimini o'z ichiga oladi. Divergent fikrlash butunlay boshqa yo'nalishga ega. Bu holda bir nechta yechimlarning printsiplial imkoniyati birinchi o'ringa chiqadi. "Divergentli" ong innovatsion yo'llar, noan'anaviy g'oyalarni topishga qaratilgan. Dj.Gilfordning bu yondashuvini kreativlik xususiyatlarining asosiy nazariy asosi sifatida baholash mumkin. Bizningcha, ravonlik (tezlik, unumdorlik) ko'rsatkichi so'z yoki chizmalarda ifodalanadigan ko'plab g'oyalarni hosil qilish qobiliyatini aks ettiradi. Bu qobiliyatga ega bo'lgan insonning tafakkuri deyarli qiyinchiliklarsiz amalga oshadi. Biz bu ko'rsatkichni quyidagicha tavsiflashimiz mumkin:

- 1) alohidalangan so'z darajasidagi ravonlik. Bunda kishi muayyan harf yoki birikmalarni o'z ichiga olgan so'zlarni osonlikcha topa oladi, berilgan so'z uchun sinonimlarni osonlik bilan tanlaydi;
- 2) g'oyalar va yechimlarni o'z-o'zidan ishlab chiqarish. Misol uchun, bir vaqtning o'zida qattiqlik, oqlik va yegulik belgilari predmetlarni aytish yoki matn mohiyatini ifoda etuvchi sarlavha tanlash kerak bo'ladi.

Bolaning aqliy rivojlanishi quyidagi omillarga bo'g'liq:

1. Genetik omillar. Bola dunyoga kelgandan ota-onasi bergan narsaga ishora qiladi. Bolaning intellektual rivojlanishi sifati, yo'nalishi ko'p jihatdan yuqoridagi omilga bog'liq.

2. Onaning homiladorligi davrida yuzaga keladigan omillar. Homilador onaning turmush tarsi bolaning aqliy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Masalan, tug'ilmagan bolaning aqliy zaiflashishiga quyidagilar sabab bo'lishi mumkin: noto'g'ri ovqatlanish, onada yod tanqisligi, homiladorlik paytida kasallik, dori-darmonlarni qabul qilish, spirtli ichimliklar, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, chekish va boshqalar.

3. Ekologik omillar. Go'daklarning aqliy faoliyatiga buzilishlar sabablarga ko'ra yuzaga keladi. bolalarda noto'g'ri ovqatlanish, aloqa yetishmasligi, vosita va kognitiv faoliyatga cheklovlar to'liq bo'lmagan oila ava boshqa ta'sir sabab bo'ladi.

4. Katta oila omili metodi tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, to'ng'ichlar oiladagi boshqa bolalarga qaraganda ko'proq aqliy qobiliyati rivojlangandir. Biroq, ichida katta oilalar bolalar ijtimoiy jihatdan yaxshiroq rivojlanadi: ular muloqot qilish qobiliyatini osongina egallaydilar va jamiyatga tezda moslashadilar.

5. Oilaning ijtimoiy mavqei. kambag'al oilalar farzandlari har doim ham ota-onalarini maktabdagi natijalari bilan xursand qilishmaydi chunki ularda ota-onalarda oila turmush tarzini rivojlantirish bilan bog'liqdir.

6. Maktab bolalarning faoliyatiga ta'sir qiladi. Aksariyat umumta'lim maktablarida o'qituvchilar savollarga undan talab qilinadigan tarzda javob beradigan, so'ramasdan hech narsa qilmaydigan yaxshi o'quvchi deb hisoblashadi. Bu xususiyatlar yuqori ijodiy salohiyatga ega bo'lgan bolalarga mos kelmaydi: muammolarni hal qilishda nostandart yondashuvni ko'rsatadiganlar. Ta'limga individual va o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvlar bugungi kunda maktabda bolalarning aqliy rivojlanishini rag'batlantiradi.

7. Bolaning shaxsiy fazilatlari bolalarning intellektiga ta'sir qiladi. Aqliy qobiliyatlarning rivojlanishiga bolaning xarakteri va temperamenti ham ta'sir qiladi. O'ychan bolalar murakkab vazifalarga e'tiborli, ammo ular ishonchsiz va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqishadi. Qo'zg'aluvchan bolalar biroz yuzaki, lekin o'z-o'zidan ijodiy impulslarni namoyish etishga qodir hisoblanadi.

8. Ota-onalarning shaxsiy fazilatlari ham bolaning intellektiga ta'sir qiladi. omili. Ota-onalar intellektual rivojlangan, muvaffaqiyatli, o'ziga ishongan, o'z ishini sevsa yaxshi bo'ladi: bunday sharoitda bolalar tezroq rivojlanadi. Biroq, bu intellekti rivojlangan bolani bolani tarbiyalashning asosiy sharti hisoblanmaydi. Ta'limdagi asosiy narsa ota-onalarning g'amxo'rliigi va bolalarning kuchiga ishonish. Bolaning aqliy rivojlanishining rivojlanish darajasini bilib, siz unga to'g'ri ta'lim usullarini tanlashingiz mumkin. Chaqaloqlar uchun - yorqin rasmlar, qaysini hisobga olgan holda va savollarga javob berib, bola o'z aqlining ma'lum darajasini namoyish etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maxsus topshiriqlar va anketalar yordamida tashxislash mumkin. Maktab o'quvchilarining IQ darajasini tekshirish uchun psixologik testlar qo'llaniladi. Ular turli sohalarida razvedkani o'rganishga qaratilgan bloklar shaklida qurilgan. Natijalarga e'tibor qaratib, u ma'lumotni qanday

yaxshi qabul qilishini bilib olishingiz mumkin. Bolaning rivojlanishi uchun uning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish kerak. Ota-onalar u yoki bu narsani aniqlashga, ob'ektni uzoqdan batafsilroq ko'rib chiqishga yoki erdan qiziqarli narsalarni ushlashga harakat qilayotgan qiziquvchan chaqaloqni doimiy ravishda orqaga tortib olishlari odatiy hol emas. Bunday xulqatvor bilan tabiiy qiziqish va izlanish tezda yo'qoladi va bolaning o'rganishga qiziqishi yo'qoladi. Ammo, shu bilan birga, chaqaloq boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlar me'yorlarini singdirishi va olbolalarning intellektual rivojlanish usullaridan ruxsatisiz boshqa bironi tortib olish mumkin emasligini aniq ajratib ko'rsatishi kerak.

Biz, o'qituvchilar va ota-onalar, tafakkurning shakllanishi hayotning birinchi yillaridan boshlanishini unutmasligimiz kerak. Fikrlash boshlang'ich maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogika, psixologiya, fiziologiya, umumiy tilshunoslik, sotsiologiyatika, psixologiyatika kabi turli bilim sohalari vakillarining e'tiborini tortadi. Har bir fan o'zining maxsus muammolarini hal qilishda bir vaqtning o'zida umumiy savollarga ham to'xtaladi. Bolalar tafakkurida bir xususiyat - sinkretizm mavjud bo'lib, u bolaga bir ob'ektni boshqasidan ajratmasdan, butun bloklar bo'yicha fikr yuritish imkonini beradi. Sinkretik xarakter bolalarning fikrlashi, ya'ni butun vaziyatlarda, yaxlit bog'langan qismlarda fikrlash shunchalik kuchliki, u hali ham maktab o'quvchisida og'zaki fikrlash sohasida qoladi va bolada fikrlashning transformativ shaklidir. Dunyoda jamiyat ravnaqi ko'p jihatdan uning intellektual imkoniyatlari bilan belgilanadi. Chunki ilmiy yutuqlari yuqori darajada rivojlangan mamlakat barcha sohalarda doimo ilg'or bo'ladi. Jahon davlatlarining ijtimoiy-tarixiy rivojlanishida yoshlarga bo'lgan e'tibor muhim o'rin egallaydi. Yoshlarning huquqlarini himoya qilish, ularga imkoniyatlar yaratish, ularning manfaatlarini ifoda etuvchi huquqiy baza yaratilishi davlatning kelajakda taraqqiyot darajasini belgilab beradi.

Xulosa

Biz intellekt so'zini talafuz qilishimiz bilan, testlarni qo'llash orqali uni ko'z oldimizga keltiramiz. Lekin mana shu teslar qanchalik to'g'ri. Biz ularga qay darajada ishonishimiz mumkin. Bu ko'rinishdagi testlarning savollari barcha soha vakillarining turmush sharitini hisobga olmaganligini kuzatishimiz mumkin. Hattoki, A. Bine ham o'zi kashf etkan intellekt testlarini tahlili ustida ishlash kerakligini aytib o'tgan. Sababi, bu teslarning natijasi haqiqatdan uzoq bo'lishini aniqlagan. Bundan tashqari bunday testlar intellektning faqat bir tomonini tadqiq etishga qaratilgan. Emotsional va amaliy intellekti yuqori rivojlangan shaxslarning natijalari bu testlarda yaxshi natija ko'rsatmayotganligi kuzatishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Praktikum po psixodiagnostike, Differentsialnaya psixometrika. (Pod red. V.V.Stolina, A.G.Shmeleva. M: Izd-vo M.,2014
2. Taluzina N.F., Karpov Yu.V. Pedagogicheskaya psixologiya. M: Izd-vo. M, Un-ta 2010 g.
3. G'oziev E.G. O'quvchilarning umumlashtirish usullariga o'rgatish va ularning aqliy taraqqiyoti. T., 2001 y.
4. Гатанов,Ю. Курс развития творческого мышления (по методике Дж. Гилфорда и Дж. Рензулли): Первый год обучения (болалар учун 6-10 ёш). - СПб: ГП «Иматон», 1996.
5. Козленке, В. Н. Проблема креативности личности / В. Н. Козленко // Психология творчества; под ред. Я. А. Пономарева. - М. : Наука, 1999.
6. Фрейд З. Художник и фантазирование/ Пер. с нем.; Под ред. Р.Ф. Додельцева, К.М. Долгова. - М.: Республика, 1995.
7. Фромм Э. Искусство любить/ пер. с англ. - М.;АСТ; АСТ МОСКВА, 2010.